

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

מחשבת ישראל

(לבי"ס כללי)

הוראות

א. משך הבחינה: שעהיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שימו לב: יש לענות רק על החלק שלמדתם: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-7) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון	–	(34×1)	–	34	נקודות
פרק שני	–	(22×3)	–	66	נקודות
סך הכול	–			100	נקודות

חלק ב (עמ' 8-13) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון	–	(34×1)	–	34	נקודות
פרק שני	–	(22×3)	–	66	נקודות
סך הכול	–			100	נקודות

חלק ג (עמ' 14-19) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון	–	(34×1)	–	34	נקודות
פרק שני	–	(22×3)	–	66	נקודות
סך הכול	–			100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) קראו את כל סעיפי השאלה בטרם תשיבו עליה. התרכזו במה שנדרש בכל סעיף.

(2) הקפידו להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיכם.

(3) שימו לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.

כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (34 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף $1\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

1. על נפש האדם וכוחותיה (הפרק הראשון)

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א אתה יודע שתיקון המידות הוא טיפול בנפש ובכוחותיה. כשם שרופא המטפל בגופים צריך לדעת, ראשית, את הגוף שהוא מטפל בו בשלמותו, ומה הם חלקי גוף האדם, ועליו לדעת אילו דברים גורמים לו לחלות, ולכן יש להימנע מהם, ואילו דברים מְבַרִיאִים אותו, ויש לפנות אליהם - כן המרפא את הנפש ומבקש לשפר את המידות צריך להכיר את הנפש בשלמותה ואת חלקיה, ומה גורם לה לחלות ומה מבריא אותה. לפיכך אומר שחלקי הנפש הם חמישה: המזין, הקָש, המְדמה, השואֵף והשָׁכֵל.

קטע ב בכוח המזין יש הכוח המושך, המחזיק, המעכל, הדוחה את העודפים, המצמיח, המוליד את הדומה, והמבחין בין החומרים [...] כל זה שייך למלאכת הרפואה, ואין בו צורך במקום זה. בחלק החש יש חמשת הכוחות המפורסמים אצל הציבור: הראייה, השמיעה, הטעם, הריח והמישור. המישור נמצא בכל שטח הגוף, ואין לו איבר מיוחד כמו לארבעת הכוחות. החלק המדמה הוא הכוח השומר את רשמי המוחשות אחרי שנעלמו מן המגע הישיר עם החושים אשר השיגו אותם. הוא מרכיב אותם זה בזה ומפריד אותם זה מזה [...]. החלק השואֵף הוא הכוח אשר בו מתאוה אדם לדבר מה או סולד ממנו [...]. חלק השכל הוא הכוח המצוי לאדם, שבו הוא מבין; בו מתהווה שיקול הדעת ובאמצעותו הוא רוכש את המדעים. באמצעותו הוא מבחין בין מעשים רעים לטובים.

קטע ג דע שנפש אחת זאת, שכוחותיה או חלקיה תוארו לעיל, היא כחומר, והשָׁכֵל הוא צורה לה. כאשר אין הצורה מושגת לה, מציאות ההכנה שלה לקבל את הצורה הזאת בְּטֵלָה, והיא כאילו מציאות שווא. זה דברו: "גם בלא דעת נפש לא טוב" (משלי י"ט, ב'), כלומר מציאות נפש שלא קיבלה צורה, אלא היא נפש בלא דעת - לא טוב.

(רמב"ם, שמונה פרקים, תרגום: מ' שורץ, מכון בן-צבי, תשע"א)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

- א.** (1) על פי קטע א, הסבירו מהו "תיקון המידות" ועל מי מוטלת האחריות לתיקון המידות של האדם.
- (2) הסבירו נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת בין תיקון המידות לבין תחום הרפואה.
- ב.** קראו את קטעים ב–ג.
- לפי הרמב"ם, השכל הוא צורת הנפש.
- הסבירו טענה זו, והדגימו את משמעותה בנוגע לשניים מכוחות הנפש (שאינם שכל) המתוארים בקטעים.
- ג.** בפרק השישי הרמב"ם מציג את דעת הפילוסופים ולפיה ה"מעולה" עדיף על ה"כובש את יצרו", שכן המעולה שמח לעשות מעשים טובים, ואילו הכובש את יצרו "מתאוה לעשות את הרע... תשוקתו אל הרע היא תכונה רעה בנפש".
- על פי דברי הרמב"ם בקטע ג, הסבירו מדוע המעולה עדיף על הכובש את יצרו לדעת הפילוסופים.
- ד.** לפניכם רשימה של כמה אנשים, שכל אחד מהם מצטיין בתחום העיסוק שלו: שף, ספורטאית, צייר, מוזיקאית.
- בחרו בשניים מהם, והסבירו בנוגע לכל אחד מהם אם הוא מממש את הפוטנציאל האנושי שלו, על פי הרמב"ם.
- בתשובתכם כתבו על כוחות הנפש הבאים לידי ביטוי אצל כל אחד מן האנשים שבחרתם.

2. תפקיד המצוות (הפרק הרביעי)

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א כי התורה אסרה מה שאסרה וציוותה מה שציוותה דווקא מסיבה זאת, כלומר, כדי שנתרחק מן הצד האחד יותר על דרך התרגול. כי איסור המאכלות האסורים כולם, ואיסור הבעילות האסורות [...] את כל זאת חייב אלוהים כדי שנתרחק הרבה מן התאוה ונצא מעט מן האמצע אל צד היעדר תחושה בהנאה, עד שתיקבע בנפשותינו תכונת הפרישות.

קטע ב כמו כן כל מה שכתוב בתורה בדבר מתן המעשרות, הלקט, השכחה, הפאה והעוללות; ודין השמיטה והיובל והצדקה די מחסורו, כל זה קרוב לפזרנות, כדי שנתרחק הרבה מקצה הפילות מרחק רב ונתקרב לקצה הפזרנות עד שיתייצב בנו רוחב הלב. מבחינה זאת יש להתבונן ברוב המצוות. וסופך שתראה שכולן מתרגלות את כוחות הנפש [...] וכן "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא י"ט, ל"ב), "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ', י"ב; דברים ה', ט"ז), "לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך" (דברים י"ז, י"א), כדי שייסיר את תכונת החוצפה ותתהווה תכונת הביישנות. אחרי כן גם הרחיק מן הקצה השני, כלומר המבוכה, ואמר "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא י"ט, י"ז), "לא תגור ממנו" (דברים י"ח, כ"ב), כדי שגם המבוכה תסור ונישאר בדרך האמצעית.

קטע ג כן ראוי לו לאדם השלם לבדוק את מידותיו תמיד, לשקול את מעשיו, ולהתבונן בתכונות נפשו יום-יום. וכל אימת שהוא רואה את עצמו נוטה אל אחד הקצוות - יזדרז לטפל (באותה מגרעת) ולא יניח לתכונות הרעות להשתרש על ידי חזרה על עשיית הרע [...]. כן ישים לנגד עיניו את המידה הלקויה שלו וישאף לטפל בה תמיד, כמו שציינו קודם. שכן יש לאדם בהכרח חסרונות.

(רמב"ם, שמונה פרקים, תרגום: מ' שורץ, מכון בן-צבי, תשע"א)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. כותרת הפרק הרביעי של שמונה פרקים לרמב"ם היא "על ריפוי מחלות הנפש".

על פי קטע א, הסבירו כיצד כותרת הפרק קשורה בתרגול המצוות.

ב. בחרו באחת מן המצוות שהרמב"ם מציין בקטע ב, והסבירו כיצד מצווה זו משפיעה על בריאות הנפש, על פי שיטתו.

ג. (1) על פי קטע ג והפרק הרביעי כולו, הסבירו מתי התנהגות קיצונית (כגון סגפנות או צום)

עשויה לפגוע בבריאות הנפש, ובאילו נסיבות היא תורמת לבריאות הנפש.

(2) הסבירו כיצד דברי הרמב"ם בקטע ג עשויים לעזור לאדם להימנע ממבצי קיצון.

ד. לפניכם קטע מדבריו של פרופסור ישעיהו ליבוביץ. קראו את הקטע וענו על השאלה שאחריו.

"כל הנמקה של המצוות בצרכים אנושיים וכל ביסוסן על צרכים אנושיים - מכל בחינה של מושג הצורך: הכרתית, מוסרית, סוציאלית, לאומית - מרוקנים את המצוות מכל משמעות דתית. כי אם המצוות הן ביטוי להכרה פילוסופית, או אם יש להן תוכן מוסרי, או אם הן תיקון החברה, או אם הן משמרות את האומה הישראלית - הרי המקיים אותן אינו עובד את ה' אלא את עצמו או את החברה או את עמו, ועושה שירות טוב לעצמו. על כל פנים אין הוא עובד את ה', אלא משתמש בתורת ה' להנאתו וכאמצעי לסיפוק צרכיו. לפיכך [...] הטעם של המצווה הוא עבודת ה' - ולא סיפוק צורך או אינטרס אנושי."

(י' ליבוביץ', "מצוות מעשיות", יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל, שוקן, 1972, עמ' 26)

(1) הסבירו את הניגוד בין גישתו של ליבוביץ' בנוגע למצוות ובין גישת הרמב"ם בפרק הרביעי של שמונה פרקים.

(2) עם איזו משתי הגישות אתם מזדהים יותר, ומדוע?

פרק שני (66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 22 נקודות).

3. ההקדמה לשמונה פרקים

- א. על פי הרמב"ם, הסבירו כיצד יכול האדם להגיע לידי "שלמות רבה ואושר אמיתי". (10 נקודות)
- ב. (1) הציגו שתי סיבות לבחירה של הרמב"ם שלא לציין את שמות הכותבים שהוא מצטט בספרו.
(2) בימינו מחבר של ספר מחקר חייב לציין את המקורות שלו (בהערות שוליים וכדומה).
ציינו שתי סיבות אפשריות לחשיבות של ציון המקורות בספרי מחקר בימינו, לפי דעתכם.
(12 נקודות)

4. הצייוי על חלקי הנפש (הפרק השני)

- א. הרמב"ם התלבט בנוגע לאחריות של החלק השכלי לציות ולעבירה. הסבירו את ההתלבטות. (10 נקודות)
- ב. הציגו דוגמה מחיי היום-יום למחשבה על עבירה, שלא באה לידי ביטוי במעשה.
הסבירו כיצד מחשבה זו יכולה להשפיע על האדם, וכיצד לדעתכם הוא יכול להתמודד עם מצב כזה.
(12 נקודות)

5. על הפניית כוחות הנפש כלפי מטרה אחת (הפרק החמישי)

- א. הרמב"ם מצטט את המקורות האלה, התומכים בדבריו בנוגע להפניית כוחות הנפש כלפי תכלית (מטרה) אחת:
– "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ו', ה')
– "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג', ו') והחכמים פירשו ואמרו: 'אפילו בדבר עבירה'
– "וכל מעשיך יהיו לשם שמיים" (מסכת אבות, פרק ב', משנה י"ב)
(1) הסבירו מהי תכלית מעשי האדם על פי הרמב"ם.
(2) הסבירו כיצד המקור מן התורה (ספר דברים) וכיצד המקור ממסכת אבות תומכים בשיטת הרמב"ם בעניין זה.
(12 נקודות)
- ב. הסבירו את הנאמר בפסוק "בכל דרכיך דעהו", וכיצד פירוש החכמים "ואפילו בדבר עבירה" מחזק את חשיבות התכלית של מעשי האדם. (10 נקודות)

6. הנבואה (הפרק השביעי)

א. הסבירו מהי נבואה על פי הרמב"ם, ומה לדעתו משפיע על דרגת הנבואה. (10 נקודות)

ב. ההוגה אברהם יהושע השל כתב:

"אלוהים הוא המחפש את האדם, הוא המתאמץ להשיגו והוא הקורא אותו אליו [...] לא היה עולה בכוחו של האדם לדעת את אלוהים, לולא ביקש אלוהים את קרבת האדם".

(א"י השל, **אלהים מבקש את האדם**, תרגום: ע' מאיר-לוי, מאגנס, תשס"ג, עמ' 158)

הסבירו במה שונה הקשר בין האל לנביא על פי השל מן הקשר בין האל לנביא על פי הרמב"ם. (12 נקודות)

7. נטייה מולדת (הפרק השמיני)

א. על פי הרמב"ם, אדם נולד עם נטייה לדבר מסוים. הסבירו כיצד קביעה זו **איננה** סותרת את העיקרון של

הבחירה החופשית. (11 נקודות)

ב. רונית טוענת כי אין טעם להתחסן בחיסון נגד נגיף הקורונה מכיוון שברצון האל היא תהיה בריאה או חולה, ולבחירתה אם להתחסן אין כל השפעה על המציאות.

מהי דעתכם על הטענה של רונית? בתשובתכם התייחסו לדברי הרמב"ם בפרק השמיני בנושא הבחירה החופשית. (11 נקודות)

סוף חלק א

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (34 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 8-9.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – $11\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

8. אהבה ארצית ואהבה שמימית והדרך שביניהן

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א החוכמה היא מהדברים היפים ביותר, וארוס הוא אהבת היפה, עד שבהכרח שואף ארוס לחוכמה [...] לשם מה אוהב ארוס את היפה? שיהי היפה שלו [...] אילו החליף האדם את היפה בטוב [...] מה חפצו באהבתו? [...] [ש] הוא יהיה מאושר. [...]

אנחנו מפרידים מהאהבה סוג אחד, וקוראים לסוג זה בשמו של הדבר השלם, [שהוא] האהבה. לגבי שאר הסוגים אנו נזקקים לשמות אחרים [...] בסיכומי של דבר, הרי כל תשוקה לטוב ולאושר היא אהבתו העיקרית [...] של כל אדם. אך הפונים אל אהבה זו בהרבה דרכים אחרות - במסחר או בגימנסטיקה (התעמלות) או בפילוסופיה - אין אומרים עליהם שהם אוהבים, ואינם נקראים מאהבים, אלא רק ההולכים בסוג אחד של האהבה ושוקדים עליו [...] ואילו התורה שבידי איננה אומרת שארוס היא אהבת המחצית או אהבת השלם, אם לא היא זה [...] גם דבר טוב [...] אין בני אדם אוהבים אלא את הטוב.

(המשתה, כתבי אפלטון, תרגום: י' ליבס, שוקן, 1979, עמ' 130-140)

קטע ב הפונה לאותו עניין בדרך נכונה חייב להתחיל בצעירותו ולפנות אל הגופים היפים. ובראשונה - אם יודרך הדרכה נכונה - יהא עליו לאהוב גוף אחד ולהוליד בו רעיונות יפים. ואילו לאחר מכן עליו להבין שהיופי בכל גוף מן הגופים הריהו אחיו של זה שבגוף אחר [...] ולאחר מכן יוקיר את היופי שבנשמות מעל לזה שבגוף [...] ומהעיסוקים ימשיך אל המדעים, למען יראה גם יופיים של אלו, וממילא יהא צופה מתוך כך אל אהבת היפה [...] ויוליד מחשבות ורעיונות רבים, יפים ונהדרים, משפע החיבה שיחבב את החוכמה". (שם)

קטע ג יום אחד מן הימים יצאה בת המלך מן המרחץ. וירא אותה איש מיושבי הקרנות [...] ויאמר: "מי ייתן אותה ברשותי לעשות בה כטוב בעיניי" [...] וילך אל בית הקברות, וישב לו שם, ויקשור מחשבת שכלו בה, ותמיד יחשוב בצורתה. ומרוב חשקו בה הפשיט את מחשבתו מכל מורגש, ושם אותה כולה בצורת האישה ההיא וביופייה [...] כן עשה ימים רבים. ומרוב פרישותו מכל מורגש [...] נתפשטה נפשו מהמורגשות ושובה להידיבק במושכלות. עד שמכל מורגש נתפשטה [...] ודבקה בשם יתברך [...] וחשקה במושכל האלוהי, ושב להיות עובד שלם, איש האלוהים קדוש, עד שתפילתו נשמעת וברכתו פועלת לכל עוברי דרכים [...] עד שהלך שמו למרחוק [...]

וכתב שם הרב יצחק מן העיר עכו, עליו השלום, ב"מעשיות הפרושים", שמי שלא חשק לאישה - הוא דומה לחמור ופחות ממנו; והטעם, כי מהמורגש צריך שיבחין העבודה האלוהית, כפי שפירשנו.

(ר' אליהו די-וידאש, ראשית חכמה, שער האהבה, פרק ד, שניאור, תרצ"ז, עמ' נ"ג)

/המשך בעמוד 9/

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. על פי אפלטון בקטע א:

(1) הסבירו מהי המטרה הסופית שארוס שואף אליה, ומדוע.

(2) הסבירו מהי אהבה שלמה ומהי אהבה חלקית.

ב. בקטע ב אפלטון מתאר תהליך שיש לעבור כדי להשיג את האהבה האמיתית. הסבירו ארבעה מן השלבים בתהליך זה.

ג. (1) על פי קטע ג, הסבירו שלושה מן השלבים שיושב הקרנות עובר עד שהוא נהפך להיות איש אלוהים.

(2) על פי קטעים ב-ג (כולל דברי הרב יצחק מעכו), הציגו נקודת דמינן אחת ונקודת שוננ אחת בין

אפלטון ובין הרב די־וידאש, בנוגע לתהליך שאדם עובר מאהבה ארצית לאהבה רוחנית.

ד. זאב בחר להקדיש את חייו למוסיקה, לכן הוא מעדיף שלא לחיות בזוגיות או להקים משפחה. לטענתו עיסוק

בחיי היום־יום יפגע בהתמסרות שלו למוסיקה.

(1) האם אתם מסכימים עם טענה זו? הסבירו את דעתכם.

(2) כיצד לדעתכם היה אחד מן ההוגים – אפלטון אנ די־וידאש – מתייחס לטענה זו?

9. הרמב"ם על מיניות

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על סעיפי השאלות שאחריהם.

קטע א

הפעולות אשר הן טובות, הן הפעולות השוות, הממוצעות בין שני קצוות ששניהם רע. האחד מהם ייתור, והאחר - חיסור [...] משל זה: הזהירות, שהיא מידה ממוצעת בין רוב התאוה ובין היעדר ההרגשה בהנאה. והזהירות היא מפעולות הטוב [...] אומנם רוב התאוה הוא הקצה הראשון, והיעדר ההרגשה בהנאה לגמרי - הקצה האחרון, ושניהם רע גמור [...] שתיהן פחיתויות מִפְּחִיתוּיּוֹת המידות. [...]

ופעמים יטעו בני אדם באלו הפעולות, ויחשבו אחד משני הקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש [...] וזה כולו טעות. (רמב"ם, שמונה פרקים, הפרק הרביעי, הוצאת מעליות, מהדורת יצחק שילת, ירושלים, תשנ"ו)

קטע ב

ואולם מה שעשו החסידים בקצת הזמנים [...] מן הנטייה אל הקצה האחד, כגון הצום [...] והרחקת הנשים [...] וההתבודדות במדבריות - לא עשו דבר מאלה אלא על דרך הרפואה [...] וכאשר ראו הסכלים שאותם החסידים עשו אלו המעשים, ולא ידעו כוונתם [...] והתחילו לענות גופותיהם בכל מיני עינוי, וחשבו שהם קנו לעצמם מעלה, ועשו טוב, ושבזה יתקרב האדם לה', כאילו ה' שונא את הגוף ורוצה להמיתו ולאבדו. והם לא ידעו שאלה הפעולות - רעות. (שם)

קטע ג

כל חוש המישוש, אשר ביאר אריסטו בספר המידות, ואמר כי החוש הזה חרפה הוא לנו. וכמה יפה מה שאמר וכמה נכון שהוא חרפה, לפי [מפני] שהוא לנו מחמת היותנו בעלי חיים, לא יותר, כשאר הבהמות, ואין בו מאומה מעניין האנושיות [...] [והראוי הוא] עזיבת התענוגות הגופיים והזלזול בהם, כי זו ראשית דרגות בעלי החכמה, כל שכן הנביאים, ובפרט החוש אשר הוא חרפה לנו, כמו שהזכיר אריסטו, קל וחומר [כל שכן] טינוף התשמיש שבו.

(מעובד על פי: רמב"ם, מורה נבוכים, חלק שני, פרקים ל"ו, מ', דפוס וויען, 1828, עמ' נ"ב, נ"ז)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. (1) בקטע א הרמב"ם מסביר מהי "פעולה טובה" באמצעות דוגמה בנושא המיניות. הסבירו את הדוגמה של הרמב"ם.

(2) על פי קטע ב, באילו נסיבות אפשר להצדיק נטייה אל אחד הקצוות בנושא המיניות?

ב. (1) על פי קטע ג ממורה נבוכים, הסבירו מדוע לדעת הרמב"ם חוש המישוש הוא "חרפה".

(2) חוו דעתכם על עמדה זו של הרמב"ם. הביאו נימוק אחד בעד ונימוק אחד נגד עמדה זו (תוכלו להיעזר בקטעים א-ב).

ג. באיגרת הקודש (המיוחסת לרמב"ן) נמתחת ביקורת על הרמב"ם ויחסו למיניות:

"דע כי חיבור האדם אל אשתו [...] הוא עניין קדוש ונקי [...] אין הדבר כאשר סבר וחשב הרמב"ם במורה הנבוכים [...] אבל אנו בני בעלי התורה הקדושה, מאמינים שה' יתברך [...] לא ברא דבר שיהיה בו גנאי או כיעור".

(איגרת הקודש, בתוך: כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, תשכ"ד, עמ' שר"ג)

הסבירו במה שונה הגישה של איגרת הקודש מגישת הרמב"ם בנוגע למיניות. בתשובתכם הציגו שני נימוקים של מחבר איגרת הקודש לגישתו.

ד. לפניכם קטע מתוך כתבה בנושא אלימות מינית בבתי הספר, שפורסמה בעיתון "ישראל היום" ביום 16/12/21.

קראו אותו וענו על השאלה שאחריו.

על פי נתוני משרד החינוך, בשנת הלימודים תשפ"א דווחו 2,019 מקרים של פגיעה מינית שפגעו תלמידים בתלמידים אחרים.

[...]

במהלך החודשים האחרונים שוחחנו עם עשרות בני נוער ואנשי חינוך. שמענו מהם סיפורים על שפה מינית בוטה שנפוצה בין התלמידים, גם בבית הספר וגם בקבוצות ואטסאפ כיתיות. [...] כמות הסיפורים ששמענו הייתה עצומה ונגעה לבנים ולבנות מכלל האוכלוסייה, מן המרכז ומן הפריפריה, בבתי ספר תיכוניים וגם בחטיבות ביניים. זה קורה במסיבות כיתה, במסדרון, בשירותים, במזנון, בקבוצות הוואטסאפ, וגם במהלך השיעור עצמו. תלמיד או תלמידה שאזרים אומץ ומתלוננים, מוצאים את עצמם לא פעם מול הטרדות מוגברות או נידוי חברתי. יש מורים שמנסים להתמודד עם הבעיה, אבל גם הם לא יודעים על כל מקרה.

(מעובד על פי: ה' טימור אשור, 'גם בבית ספרנו: מטרידים ללא הפסקה', מתוך אתר האינטרנט של ישראל היום)

(1) כיצד אפשר להיעזר בדברי הרמב"ם בקטע א כדי להתמודד עם הבעיה של שימוש בשפה מינית בוטה

המוצגת בקטע?

(2) לדעתכם, מה בית הספר יכול לעשות כדי לצמצם את התופעה המתוארת בקטע? הציעו שתי דרכים.

פרק שני (66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 10–14 (לכל שאלה – 22 נקודות).

10. אריך פרום – "אומנות האהבה"

"האם אהבה היא אומנות? אם כן, היא דורשת ידיעה ומאמץ. או שמא האהבה היא תחושה נעימה, שחוויתה היא עניין של מקרה, משהו ש'נקלעים אליו'."

(א' פרום, **אומנות האהבה**, תרגום: ד' לוי, מחברות לספרות, תשפ"א, עמ' 9)

א. פרום מתנגד לגישה המקובלת בנוגע לאהבה. הסבירו את הגישה המקובלת, ואת הביקורת של פרום עליה.

(11 נקודות)

ב. בחיבורו "אומנות האהבה" פרום טוען שהחיים המודרניים מקשים במיוחד על מימוש האהבה. הסבירו מדוע, וחוו את דעתכם על דבריו. (11 נקודות)

11. מדרש – האדם – שניים שהם אחד

"אמר ר' ירמיה בן אלעזר: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון - אנדרוגינוס בָּרָא [...] "

אמר ר' שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון - דוֹפְרָצוּפִין בראו, ונסרו ועשאו גבאיים [...]"

(בראשית רבה, פרשה ח')

א. הסבירו את הסתירה בין פרק א ובין פרק ב בספר בראשית, בנוגע להופעת האישה ולתפקידה ביחס לאיש.

(11 נקודות)

ב. הסבירו כיצד שתי הדעות של החכמים המובאות במדרש מיישבות את הסתירה שהסברתם. (11 נקודות)

12. בין אהבה תלויה לאהבה בלתי תלויה

המשנה במסכת אבות (פרק ה, משנה טז) מבחינה בין "אהבה שתלויה בדבר" לבין "אהבה שאינה תלויה בדבר".

א. הסבירו את ההבדל בין שני סוגי האהבות, מהו סופה של כל אחת מהן, ומדוע זהו סופה. (9 נקודות)

ב. בחיבורו "שיחות על אהבה" ר' יהודה אברבנאל מבחין בין שתי צורות אהבה:

"האחת - התשוקה או התאוה החושנית מולידות אותה", ואילו השנייה "היא שמולידה את התשוקה [...]"

ואהבה זו, כאשר היא משיגה סיפוק תשוקתה, אין היא בטלה."

(ר' י' אברבנאל, **שיחות על האהבה**, תרגום: מ' דורמן, מוסד ביאליק, 1983, עמ' 221)

(1) הסבירו את ההבחנה של אברבנאל בין שני סוגי האהבות.

(2) אפשר לראות בסוג אחד "אהבה התלויה בדבר" ובסוג האחר "אהבה שאינה תלויה בדבר". הסבירו קביעה זו.

(13 נקודות)

13. יחסי האהבה – מי במרכז?

(סולם הצרכים של מאסלו, בתוך: א' אביב וצ' מירון-אילן,

"את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל, משרד החינוך, תשס"ז, עמ' 171)

א. (1) על פי מאסלו, הסבירו מה הם צורכי חסר ומה הם צורכי גדילה, ומהו ההבדל ביניהם. הדגימו את תשובתכם

באמצעות הצרכים "ביטחון" ו"מימוש עצמי".

(2) הציגו דוגמה לאהבה שהיא צורך חסר ודוגמה לאהבה שהיא צורך גדילה.

(11 נקודות)

ב. גם אהבה עצמית היא צורך של האדם, אולם יש הבדל בינה ובין אנוכיות.

לפי פרום: "בני אדם אנוכיים אינם מסוגלים לאהוב את זולתם, אבל אין הם מסוגלים לאהוב גם את עצמם".

(א' פרום, **אמנות האהבה**, תרגום: ד' לוי, מחברות לספרות, תשפ"א, עמ' 57)

הסבירו את טענתו של פרום, וחוו את דעתכם עליה. (11 נקודות)

14. לילית – אישה או שדה?

א. הציגו את דמותה של לילית על פי מסורות קדומות, והסבירו את הקשר בינה לבין סיפור הבריאה המקראי.

(10 נקודות)

ב. (1) הציגו שני גורמים לכישלון היחסים בין אדם לבין לילית, והסבירו כיצד בריאת חוה הייתה תיקון לכישלון זה.

(2) דמותה של לילית הייתה מקור השראה למחשבה הפמיניסטית בת זמננו.

הציגו שני מאפיינים בדמותה של לילית, שלדעתכם בני זוג בימינו יכולים ללמוד מהם כיצד ליצור מערכת

יחסים זוגית. הסבירו.

(12 נקודות)

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע במחשבת ישראל"

פרק ראשון (34 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 15–16.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד (לכל סעיף – $1\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

15. יצר הרע בעולמם של חז"ל

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א אמר רב שמואל בר נחמן: "והינה טוב מאוד" – זה יצר רע.

[טענה נגד קביעה זאת] וכי יצר הרע טוב מאוד? אתמהא! [אני תמה על כך!].

[תשובתו של רב שמואל בר נחמן] אלא שאלולי יצר הרע – לא בנה אדם בית ולא נשא אישה ולא הוליד

ולא נשא ונתן [לא עסק במסחר].

(בראשית רבה, פרשה ט, פסקה ז)

קטע ב תנו רבנן: "וְשִׁמְתֶם": סם תם. נמשלה תורה כסם חיים.

משל לאדם שהיכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטייה [תחבושת] על מכתו. ואמר לו: בני, כל זמן שרטייה זו

על מכתך – אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתירא.

ואם אתה מעבירה [ואם תוריד את הרטייה] הרי היא [המכה] מעלה נומי [נמק].

כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין [תרופה].

ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו. [...] ואם אין אתם מתעסקים בתורה אתם נמסרים בידו. [...]

ואם אתה רוצה אתה מושל בו. [...]

תנא דבי רבי ישמעאל: בני, אם פגע [פגש] בך מנוול זה – משכחו לבית המדרש.

(תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ל' ע"ב)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

א. (1) "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה טוֹב מְאֹד" (בראשית א, ל"א)

ציינו לאיזו מילה בפסוק מתייחס רב שמואל בר נחמן במדרש שבקטע א.

הסבירו את פירושו למילה, ומה מפתיע בפירושו זה.

(2) הסבירו את דבריו של רב שמואל בר נחמן בנוגע למטרת קיומו של יצר הרע בעולם. בתשובתכם הסבירו

שתיים מן הדוגמאות שהוא מביא.

ב. על פי קטע ב:

(1) הסבירו את המשל ואת הנמשל.

(2) מהו המקור של יצר הרע שבאדם, ומהו תפקידו?

ג. (1) הסבירו הבדל אחד בין המקורות בשני הקטעים בהבנת המושג "יצר הרע".

(2) על פי מקור נוסף שלמדתם, הציגו עוד דרך להתייחס ל"יצר הרע" ולהתמודדות עימו.

ד. במחקר שנעשה עבור משרד העבודה והרווחה נמצא כי כ־70% מן המשפחות דווח על אירוע אחד לפחות של

פגיעה מאלימות מסוג כלשהו: נפשית, פיזית, כלכלית ומינית, בתקופת הקורונה.

עוד נמצא במחקר כי הגורמים שהובילו להיווצרות אלימות במשפחה הם קשיים במצב הבריאות הפיזי והנפשי,

בקשרים המשפחתיים והחברתיים ובמצב הכלכלי של משק הבית. הממצאים מתייחסים לתופעת האלימות

במשפחות המשיבים, בין שהם עצמם נפגעו מן האלימות, ובין שהיו עדים לה או שהיו הם עצמם הפוגעים.

(מעובד על פי נ' דביר, מעל 70% מהמשפחות דיווחו על אלימות בזמן קורונה, ישראל היום, 4/3/21)

(1) בחרו בשניים מסוגי האלימות המוזכרים בכתבה, והסבירו כיצד "יצר הרע" בא לידי ביטוי בכל אחד מהם.

(2) בהשראת אחד מן המקורות שלמדתם, הציגו דרך להתמודדות של האדם עם אחד מן הביטויים של "יצר הרע"

שהצגתם בתת־סעיף (1).

16. הטוב והרע בקבלה ובחסידות

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א מלך אחד שהיה חכם גדול עשה סביב לארמונו מחיצות רבות זו לפנים מזו מעשה אחיזת עיניים, הבקיע נהרות בין חומה לחומה, שיכן שם דובים ואריות ושאר חיות מבהילות כדי שייראו [יפחדו] בני אדם מגשת אליו.

ציווה המלך לפזר הון רב בכל שערי החומות. וכרוזים יוצאים, שכל מי שיבוא אל המלך ייתן לו המלך עושר וכבוד.

באו רבים מבני המדינה ואמרו להיכנס.

יש שבאו אל השער הראשון וראו את כל הדברים המבהילים ונסוגו אחור.

ויש מי שנכנס לפנים וקיבל ממון, וכשראה לפניו את החומות האיומות חזר לביתו ונהנה מהונו.

אבל אוהבו של המלך לא שם [לב] לכל אלה, כי ליבו בוער לראות את פני המלך. וכשעמד לדלג על החומות והנהרות הבחין שכולם אינם אלא אחיזת עיניים, והנה המלך יושב לפניו על כיסאו ומושיט ידו לקראתו.

(שבחי הבעש"ט, בתוך: מ' בובר, **אור הגנוז – סיפורי חסידים**, שוקן, 2005, עמ' 95–96)

קטע ב בתורת האלוהות והבריאה של החסידות [...] רק בפניה אחת בהווה כולה נותרה השניות של טוב ורע, והמתחיות העזה שבין הקדושה לטומאה חוזרת ומתגלה בתמידות: נפשו של אדם. [...] אדם השבוי ב..."אני"... הוא אדם שלא נתייחד עם עצמו, שלא נתקשר עם עצמיותו האלוהית, [...] זהו אדם שלא נתקשר עם נקודת האמת שבקרבו, או עם היסוד האלוהי שבפנימיותו. זהו אדם שחי חיים חיצוניים בלבד. במובן הפסיכולוגי העמוק עקור אדם זה משורש קיומו ושרוי בגלות רוחנית, ואם תמצא לומר - חצוי ומנותק מעצמו, כשבנינו לבינו, בין בחינת קיומו החיצוני לבין בחינת הווייתו הפנימית, הניצוץ האלוהי המסותר בקרבו, מתנשאת המחיצה המבדלת של ה"אני".

(י' יעקובסון, **תורתה של החסידות**, משרד הביטחון, 1985, עמ' 51–52)

קטע ג מצויים בספר הזהר בירורים ותיאורים מפורטים, המציגים את הרע כמערכה של כוחות אדירים, שפעולתם ההרסנית מורגשת ומשפיעה בעליונים ובתחתונים [בעולמות העליונים והתחתונים]. יחסי האלוהות והרע מתוארים הרבה באספקלריה [נקודת מבט] של קשרי מלחמה, ולעיתים קרובות מובלטת ההקבלה שבין שתי המערכות [האלוהית וזו של הרע]. תיאורים אלו מורים בבירור על נטייה לצד תורת השניות הגנוסטית.

[...] יצר הרע הוא נציגו של סטרא אחרא, הנחש הקדמוני המקנן בלב האדם, ואף הגוף הוא חלקו של סטרא אחרא, ואילו הנשמה ויצר הטוב הם כוחות של קדושה.

(י' תשבאי, **פרקי זוהר**, מוסד ביאליק, תשל"ב, עמ' 206)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

א. על פי קטע א, הסבירו את הנמשל. בתשובתכם התייחסו לרכיבים האלה המופיעים במשל:

- המלך
- המחיצות
- האדם המנסה לעבור את המחיצות

ב. על פי קטע ב, הסבירו מהי "השניות בנפש האדם" לפי החסידות, וכיצד היא מרחיקה את האדם מן היכולת להתקרב לאל.

ג. (1) הסבירו את ההבדל בין מקור הרע על פי הקבלה (קטע ג) לבין מקור הרע על פי החסידות (קטע ב).

(2) לדעתכם, כיצד כל אחת מן התפיסות האלה יכולה להשפיע על התנהגותו של האדם?

ד. יש הטוענים שבימינו החיים נעשים מוחצנים יותר (מכוונים כלפי חוץ), והאדם מתרחק מפנימיותו ומן "הניצוץ האלוהי" שבו.

(1) הסבירו את הטענה, והביאו לה דוגמה מחיי היום-יום. חוו את דעתכם על טענה זו.

(2) הציגו רעיון אחד מתורת הקבלה או מתורת החסידות, שלדעתכם עשוי לסייע לאדם בן זמננו להביא לידי ביטוי את פנימיותו.

פרק שני (66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 17–21 (לכל שאלה – 22 נקודות).

17. הטוב והרע במחשבת המקרא

"... ואילו על רקע רעיון הייחוד הפך הרע חידה קשה. ופתרון החידה מנקודת ראות [של] האמונה המקראית ניתן

באגדות אלה (סיפורי בראשית)" (י' קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, כרך ב (כרך ד-ה),

ספר שני, מוסד ביאליק ודביר, תשכ"ד, עמ' 405)

א. (1) על פי קויפמן, הסבירו מדוע האמונה המקראית באל אחד מעוררת במיוחד (יותר מאמונה אלילית) את בעיית הרע.

(2) על פי קויפמן, מהו הפתרון שמציעים סיפורי בראשית לבעיית הרע? (11 נקודות)

ב. בספר ישעיה, מ"ה, ז' נאמר: "וְיִצְרָא אֹר וּבִרְא חֹשֶׁךְ עֲשֵׂה שָׁלוֹם וּבִרְא רָע אֲנִי ה' עֲשֵׂה כָל אֵלֶּה". אפשר לטעון כי בפסוק זה באה לידי ביטוי תפיסה שונה מזו שהציג קויפמן בנוגע לרע בעולם. הסבירו את ההבדל בין שתי התפיסות האלה. עם איזו מן התפיסות אתם מזדהים יותר? הסבירו מדוע. (11 נקודות)

18. הכול צפוי והרשות נתונה

א. הסבירו את הסתירה לכאורה שבדברי רבי עקיבא "הכול צפוי והרשות נתונה" (משנה, מסכת אבות, פרק ג', משנה ט"ו) (10 נקודות)

ב. ר' עובדיה מברטנורה מפרש את דברי רבי עקיבא כך:

"הכול צפוי - כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים גלוי לפניו, והרשות נתונה - בידו של אדם לעשות טוב ורע".

(ר' עובדיה מברטנורה, פירוש למשנה, מסכת אבות, פרק ג', משנה ט"ו)

מהו הפירוש של ר' עובדיה מברטנורה למילה "צפוי"? הסבירו כיצד פירוש זה מיישב את הסתירה לכאורה שבדברי רבי עקיבא. (12 נקודות)

19. הרע כהיעדר

א. על פי הרמב"ם, מהי הסיבה לרוע בעולם? הסבירו באמצעות המושג "היעדר".

ב. (1) הסבירו כיצד המושג "היעדר" מסייע להבין את תפיסתו של הרמב"ם בנוגע לאחריות של האדם לגורלו וכן לאחריות שלו ליחסים שבין אדם לחברו. (12 נקודות)

(2) הדגימו כיצד אחריות זו יכולה לבוא לידי ביטוי בימינו – בתקופת מגפת הקורונה. (10 נקודות)

20. הטוב והרע בעידן המודרני

א. פרופסור ישעיהו ליבוביץ מבחין בין שני סוגי מאמינים, המשקפים שני סוגים של אמונה באלוהים.

הציגו את שני סוגי המאמינים, והסבירו מה מאפיין את האמונה של כל אחד מהם.

(11 נקודות)

ב. (1) מהי התשובה של ליבוביץ על השאלה מדוע לא עוזר האל לנרדפים בשואה?

(2) חוו את דעתכם אם תשובתו של ליבוביץ מסייעת למאמין להתמודד עם שאלה זו או מְקַשָּׁה עליו.

(11 נקודות)

21. האדמו"ר מפיאסצנה, הרב ק"ק שפירא

א. בפיטוט על עשרת הרוגי מלכות מסופר כי יצאה בת קול משמיים ואמרה: "אם אשמע קול אחר - אהפוך את

העולם למים".

(בתוך: הרב ק"ק שפירא, **דברים לפרשת חקת, אש קודש**, ועד חסידי פיאסצנה, תש"ך, עמ' קפ"ז)

(1) הסבירו מדוע הרב שפירא, בדבריו בתקופת השואה, מזכיר פיטוט שעוסק בעשרת הרוגי מלכות.

(2) הרב שפירא הביע פליאה כיצד ייתכן שבזמן השואה, כשנהרגים ונשחטים ילדים תמימים, "אין העולם נהפך

למים [אלא] רק עומד על עומדו, כאילו לא נגע לו הדבר, חס ושלום" (שם).

הסבירו את טענתו של הרב שפירא בנוגע לאלוהים בשואה. לדעתכם, האם הרב שפירא מאשים בדבריו

את אלוהים?

(11 נקודות)

ב. בחרו באחד מן ההוגים האלה: הרב סולובייצ'יק, הרב טייטלבוים ("ויואל משה"), הרב טייכטל או הנס יונאס.

הציגו את דרך התמודדותו של ההוגה שבחרתם עם השאלה על שתיקתו של אלוהים בשואה. (11 נקודות)

בהצלחה!